

**„Práva národnostných menšín a jazykové právo
v rokoch 1918-1938 v Československu“**

Vedúci diplomovej práce: Doc. Dr. Ing. Ján Gronský, CSc.

Katedra ústavného práva

„Prehlasujem, že som predkladanú diplomovú prácu vypracoval samostatne
za použitia zdrojov a literatúry v nej uvedených.“

26.6.2007

.....
dátum

.....
Marek Preták

Týmto chcem poďakovať vedúcemu diplomovej práce Doc. Dr. Ing. Jánovi Gronsému, CSc. za rady, poznámky, a ústretový prístup, ktoré nemalou mierou prispeli k vzniku tejto diplomovej práce.

Tiež sa chcem poďakovať JUDr. PhDr. René Petrášovi, Ph.D. za odborné konzultácie k danej problematike.

Obsah

Úvod

I. Kapitola – Založenie Československého štátu

I/1 Pojem menšina.....	str.2
I/2 Rakúsko Uhorské vyrovnanie	str.3
I/3 Vznik Československa	str.7
I/4 Parížska mierová konferencia.....	str.10

II. Kapitola – Zákonodarstvo rokov 20tych.....str.14

II/1 Sčítanie ľudu.....	str.14
II/2 Práva národnostných menšín.....	str.17
II/2/1 Ústava 1920.....	str.17
II/2/2 Jazykové právo.....	str.21
II/2/3 Zákon o štátnom občianstve.....	str.25
II/2/4 Pozemková reforma.....	str.29

III. Kapitola – Situácia rokov 30-tych.....str.31

 III/1 Zákonodarná iniciatíva v danom období.....str.32

IV. Kapitola – Odsun obyvateľstva.....str.37

V. Kapitola – Podkarpatská Rus.....str.39

 V/1 Jazykové právo na Podkarpatskej Rusi.....str.44

Záver.....str.47

Zoznam literatúry

Úvod

Táto diplomová práca sa zaoberá právom národnostných menšín a jazykového práva do roku 1938. Práca sa zaoberá predovšetkým ústavným právom. Je rozdelená do jednotlivých kapitol a to chronologicky, pretože aby sme mohli rozoberať problematiku práva národnostných menšín za prvej republiky, je potreba, ba dokonca je nutné, sa na ňu pozrieť obširnejšie, teda aj z historického hľadiska. Preto pri rozbere vnútroštátneho práva i historického vývoja som sa zaoberal aj situáciou za monarchie. V prvom rade sa venujem Rakúsko-Uhorskému vyrovnaniu, jeho dopadu na národ Čechov a národ Slovákov, budem sa krátko venovať domácejmu a zahraničnému odboju počas 1. svetovej vojny, lebo mal značný vplyv na utváranie samostatného Československého štátu. Neopomením ani hľadisko medzinárodného práva, ktoré malo významný vplyv na utváranie hraníc novo vzniknutého spoločného štátu Čechov a Slovákov a tým spôsobilo, že tento štát sa stal štátom rôznorodých národov, čo v konečnom dôsledku pôsobilo neustále konflikty medzi väčšinovými národmi (Česi a Slováci) a menšinami(Nemci , Maďari). Základom medzinárodného práva bola mierová konferencia v Paríži vo Versailles. Vplyv medzinárodného práva na vnútroštátne bol značný, veď jednotlivé ustanovenia menšinovej zmluvy z mierovej konferencie boli dokonca implementované vo forme ústavných zákonov do ústavného zákonodarstva Československa. Hlavnú pozornosť venujem roku 1920, keď bola prijatá ústavný zákon č.121/1920 Sb.z. a n., presnejšie jej ustanovenia týkajúce sa národnostných menšín a ústavné zákony na ňu naväzujúce, ako napríklad jazykový zákon. Zápisy z jednania parlamentu zo dňa 29.2. 1920, teda dňa keď bola prijatá Ústava a ďalšie ústavné zákony mi poslúžia ako historický prameň pri pohľade na konkrétne jednania o zákonoch týkajúcich sa národnostných menšín.

Určitú časť práce zaberie aj rozbor zákonodarstva 30-tych rokov v súvislosti so zmenou situácie v Nemecku roku 1933, teda nástupom Hitlera k moci. Na záver sa zameriam na pomníčovské usporiadanie Československa a následky, aké táto udalosť spôsobila, a tiež na udalosti vzniklé po konci 2. svetovej vojny spojené s vyhnaním, vysídlením a výmenou obyvateľstva.

Aj v dnešnej dobe sa stretávame s konfliktnou problematikou národnostných menšín. Pochopenie problematiky v historických a ústavných súvislostiach môže byť, podľa môjho názoru, prínosom pre súčasné aj budúce generácie.

I. Kapitola – Vznik Československa

I/1 Pojem menšina

Predtým, než sa začnem venovať samotnej práci, je nutné na úplný začiatok si vymedziť, čo to vlastne znamená pojem menšina, konkrétnejšie rozdiel medzi pojmami „národná menšina“ a „národnostná menšina“. Existujú rôznorodé koncepcie, z ktorých by sme sa mohli spomenúť názory Emila Soboty, významného českého právnika a publicistu. On vo svojich prácach vychádzal z tézy, že z právneho hľadiska bol za národný štát označovaný ten, ktorého právny poriadok dával prednosť určitému národu, zatiaľ čo v národnostnom štáte existovala rovnosť všetkých národov. V Československu bolo možné nájsť ako prvky rovnosti, tak i ustanovenia o prednosti československého (na Podkarpatskej Rusi rusínskeho) národa a pre menšiny bolo garantované minimum.¹

Musíme si uvedomiť skutočnosť, na ktorú upozorňuje aj JUDr. Petráš vo svojich prácach, že keď používame pojmy ako menšina, národ a pod., ich presná a obecne uznávaná definícia neexistuje. Celé to bolo komplikované ešte aj zásahmi štátu. Ako príklad možno uviesť snahu komunistického režimu po roku 1948, keď sa pod vplyvom socialistickej politiky pristúpilo k označovaniu národnostných menšín ako národností, čo bolo zapríčinené určitým sprofanovaním pojmu menšina, ako aj snahou dištancovať sa od menšinových pomerov buržoáznej prvej republiky.²

Avšak pokiaľ vnímame tieto pojmy v tradičnom slova zmysle, tak pod pojmom menšina rozumieme menšinu národnú tj. jazykovú, náboženskú, rasovú atď.³ Ja sa však vo svojej práci budem venovať

¹ bližšie viď: Sobota E.: *Republika národní či národnostní*, Praha 1929

² bližšie viď Petráš R.: *Menšiny v komunistickém Československu*, Praha 2007, Eurolex Bohemia,

³ Petráš R.: *Menšiny v komunistickém Československu*, Praha 2007, Eurolex Bohemia, str. 25 a n.

menšinám národnostným (Nemci, Maďari, Rusíni, Židia atď.) a ich postaveniu v Československu.

I/2 Rakúsko – Uhorské vyrovnanie

Aby sme mohli písať o menšinách v prvej Československej republike, je potreba sa na danú problematiku pozrieť obšírnejšie a to hlavne v historických súvislostiach, pretože problematika menšín prechádzala dlhodobým, pomerne kontinuálnym vývojom. Ďalej musíme spomenúť aj rozličné koncepcie, z ktorých nakoniec vznikol Československý štát.

Revolúcia v roku 1848 a jej revolučná vlna, ktorá prechádzala celou Európou zasiahla pochopiteľne aj Rakúske cisárstvo. Tento režim nebol schopný brániť svoju vlastnú existenciu a sa takmer bez odporu zrútil. Knieža Metternich odstúpil a bola menovaná nová vláda na čele s F.A.Kolovratom, ktorá nemala ľahkú situáciu. Bola pod paľbou rozličných požiadavkov, či už liberálnych, nacionálnych, či stupňujúci sa radikalizmus študentov. K tomu sa pridala požiadavka autonómie, respektíve odtrhnutia sa Uhorskej polovice mocnárstva.

V Českých zemiach sa zmienky o parížskej revolúcii rozniesli vcelku rýchlo a už 11. marca 1848 zvolal spolok Repeal verejnú schôdzu občanov Prahy do Svatováclavských lázní. Na tomto zhromaždení vznikla petícia k cisárovi, ktorá zahrňovala české požiadavky, vlastne to bol prvý novodobý český politický program. Petícia obsahovala požiadavky jazykové (zrovnoprávnenie češtiny s nemčinou), štátoprávne (uznanie a upevnenie jednoty zemí koruny českej) aj liberálne (mestskú a obecnú samosprávu, verejnosť súdneho jednania a pod.).⁴ Na danú petíciu bola daná vyhýbavá odpoveď a pod tlakom verejnosti bola vydaná nová petícia. Tieto nové požiadavky tiež pod tlakom ďalších udalostí, a to porážkami Rakúšanov v Taliansku

⁴ Kolektív autorov : Dějiny zemí koruny české II., Praha 2001, str. 85an.

a stále viac a viac sa stupňujúcimi požiadavkami Maďarov, boli prijaté a to kabinetným listom z 8. apríla 1848. Proti tomu sa ale postavili český, moravský a sliezsky Nemci a napísali protest, ktorý však už kvôli kabinetnému listu nemal žiadny vplyv. Tým sa rozhorela doteraz len dútnajúca otázka národnostná. Rozbuškou sa stal český pomer k nemeckej národnej a štátnej jednote pripravovanej vo Franfurkte nad Mohanom. František Palacký sem bol pozvaný, pričom prijatím pozvania by vlastne manifestoval český súhlas so začlenením sa do jednotného Nemecka. Dňa 11. apríla toto pozvanie verejným dopisom známym pod názvom „Psaní do Franfurktu“ odmietol. Na základe jeho argumentácie sa v základoch určili hlavné smery českej politiky na ďalšie desaťročia.⁵ Palacký zamietol začlenenie českého národa do budúceho zjednoteného Nemecka. Strednú Európu vymedzil ako priestor medzi Ruskom a Nemeckom, obývaný malými štátmi neschopnými samostatnej štátnej existencie. Najlepšieho garanta slobodného rozvoja videl Palacký v silnej Rakúskej ríši. Avšak Rakúsko si predstavoval ako federalizované, rovnako spravodlivé ku všetkým národnostiam. Pozoruhodný avšak nerealizovaný bol jeho projekt federalizácie Rakúska nie na historickom alebo štátoprávnom, ale na etnickom základe, mimo iné po prvý krát proklamujúci požiadavku štátneho spojenia Čechov a Slovákov.⁶

Aj keď sa Česi a Slováci mali v budúcnosti spojiť v jednom štáte, po Rakúsko - Uhorskom vyrovnaní sa Česi ocitli v Rakúsku (Predlitavsko) a Slovensko sa stalo súčasťou Uhorska (Zalitavsko). K vyrovnaniu došlo po neúspešnej vojne Rakúska proti Prusku, v dôsledku čoho Maďari začali naliehať a stupňovať svoje požiadavky na nové usporiadanie ríše. Po niekoľkých rokovaníach boli ich požiadavky prijaté. Dňa 29. mája 1867 uhorský snem prijal zákon o rakúsko-uhorskom vyrovnaní, Habsburské mocnárstvo sa pretvorilo na

⁵ Kolektív autorov : Dějiny zemí koruny české II., Praha 2001, str. 90

⁶ Kolektív autorov : Dějiny zemí koruny české II., Praha 2001 str. 94

dvojštátie, a od roku 1868 sa nazýval Rakúsko-Uhorsko. Uhorská koruna získala širokú mieru nezávislosti. V rakúskych a českých krajinách (Predlitavsko) sa verejný život liberalizoval a demokratizoval, štát akceptoval národné hnutia. Uhorské vládne kruhy sa usilovali takémuto vývoju zabrániť. Svoj cieľ premeniť Uhorsko na maďarský, národne jednotný štát mohli dosiahnuť len za cenu potláčania demokracie. Slovákom to však prinieslo desaťročia násilnej maďarizácie a mnohostranného národného útlaku.

Aby sme si mohli vyjasniť otázky právneho postavenia národov v českých zemiach, musíme si uvedomiť, že tu bol mimoriadne zložitý systém monarchie, ktorý sa tiež prejavoval aj v právnych rozdieloch medzi Predlitavskom a Uhorskom. Tieto rozdiely sa prejavovali aj v právnej úprave národnej otázky.⁷ Ale ako v Predlitavsku sa čeština zatlačovala do úzadia, tak v Uhorsku boli v prvej polovici 19. storočia prijímané normy presadzujúce maďarčinu.

Najdôležitejšie zákony, ktoré upravovali postavenie národov, boli prijaté takmer ihneď po presadení dualizmu. V Predlitavsku bola právna úprava týkajúca sa postavenia národností minimálna. Naopak v Uhorsku to bolo vcelku podrobne kodifikované v zákone o národnostiach č.44/1868, ktorý síce nebol v praxi poriadne aplikovaný.

V Predlitavsku bolo základom národnostného práva ustanovenie článku 19 zákona o všeobecných právach občianskych č. 142/1867 R.G.Bl.: (odst.1) *Všichni národové ve státě mají rovné právo a každý národ má neporušitelné právo chovati a vzdělávati národnost a řeč svou.* (odst.2) *Rovné právo všech v zemi obvyklých řečí ve škole, úradě a v životě veřejném od státu se uznává.* (odst.3) *V zemích, v nichž bydlí několik národů, zřízená budte veřejná učiliště tím způsobem, aby se každému národu dostalo*

⁷ Malý K.: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Praha, Karolinum 2006, str.695 an.

*náležitých prostředků, vzdělávati sa ve své řeči, aniž by byl kdo nucen učiti se druhému jazyku zemskému.*⁸

Pri porovnaní už zmienených zákonov vieme, že Uhorský zákon o národnostiach č.44/1868 bol konkrétny a pomerne rozsiahly, mal 29 paragrafov. Bol to iba zákon jazykový, ktorý na rozdiel od rakúskeho článku 19 národy v zásade neuznával. Tento zákon zaviedol maďarčinu ako štátny jazyk. V župách sa mohlo vedľa maďarčiny úradovať aj v jazyku, ktorý požadovala aspoň pätina župného zhromaždenia. Ako som už spomenul, tento zákon sa v praxi veľmi neaplikoval, teda postavenie maďarčiny bolo od začiatku oveľa silnejšie, čo viedlo k jej uprednostňovaniu a postavenie menšinových jazykov sa postupne zhoršovalo. Pod tlakom štátu bolo dokonca pomaďarčované aj školstvo. Maďarské vládne kruhy zasahovali tvrdo proti jednotlivým národným hnutiam, vrátane Slovákov. Nacionalizmus sa stal v Uhorsku dominantný a Slováci po celú dobu existencie monarchie len ťažko presadzovali svoje národné záujmy.

V Predlitavsku v oblasti jazykového práva vyvolával spory zmienený článok 19(odst.2) zo zákona č.142/1867, ktorý priznával národom rovnoprávnosť, teda aj pri užívaní ich jazyka. Toto krátke ustanovenie však bolo rôzne vykladané a vyvolávalo konflikty. Tieto konflikty sa dokonca niekedy riešili aj priamo v uliciach. Nemci tvrdili, že sa jedná iba o princíp, že k praktickému prevedeniu treba ďalšie zákony. Takto sa len snažili udržať prednostné postavenie nemčiny nad češtinou. Nemecká silná pozícia plynula z dávnej historickej prevahy, keď bol český národ utláčaný, avšak v 19. storočí sa darilo túto prevahu zmenšovať. Ku koncu monarchie sa už Nemci začali veľmi obávať straty svojho výsadného postavenia.⁹ A ich obavy boli správne, pretože svoje postavenie po vojne naozaj stratili.

⁸ Malý K.: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Praha, Karolinum 2006, str. 698

⁹ Malý K.: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Praha, Karolinum 2006, str. 711

I/3 Vznik Československa

Počas prvej svetovej vojny sa konečne vytvorila možnosť, aby sa naplnili štátoprávne nároky českého národa, ktoré sa im nedarilo dosiahnuť pod nadvládou cisárskeho dvora. Počas vojny silneli protirakúske nálady, ktoré súviseli s mnohoročným útlakom zo strany monarchie. Tieto nálady mohli slúžiť ako základné oporné body pre politickú reprezentáciu doma aj v zahraničí, ktorej hlavným cieľom sa stalo vytvorenie samostatného Československého štátu.

Na začiatku vojny však názory domácej reprezentácie neboli vyhranené. Katolícke strany podporovali monarchiu, naopak radikálne strany boli zásadne protirakúske. Dôležitá udalosť, ktorá vlastne uviedla do pohybu českú spoločnosť a následne vzniku idey Československého štátu, sa stala na Veľkonočné sviatky roku 1916. Vtedy sa zjednotili rakúski Nemci na programe (tzv. **veľkonočný program**), ktorým chceli definitívne vyriešiť „českú otázku“. České zeme mali byť konečne rozdelené na české (s úradným jazykom českým a nemeckým) a nemecké (s úradným jazykom nemeckým). Nemčina sa mala stať pre všetkých úradnou rečou, čeština bola z úradov systematicky vytlačovaná. Mal byť upevnený centralizmus, vlastne to bol plán ako definitívne zlikvidovať české štátne práva a postupne zgermanizovať České zeme.¹⁰ Až teraz musel nastať zásadný obrat českej politiky od Rakúska a proti nemu. Pokračovať v prorakúskej, ale opozičnej politike nebolo možné. T.G. Masaryk to všetko sondoval, čo vlastne zamýšľala monarchia urobiť s Čechmi po 1. svetovej vojne. Treba vziať v úvahu, že Nemecko ani Rakúsko-Uhorsko o svojom víťazstve nepochybovalo. Za danej situácie sa rozhodol pre emigráciu a začal organizovať zahraničný protirakúsky odboj, ktorého

¹⁰ Malý K.: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Praha, Karolinum 2006, str.719

cieľom bolo vytvorenie samostatného Československého národa.¹¹ Na domácej scéne vládol pesimizmus podporovaný úspechom centrálnych mocností v priebehu vojny, ktoré mali navrch pred štátmi Dohody. A tiež nikde nebolo povedané, že keby aj Dohoda vo vojne vyhrala, mala by v úmysle zlikvidovať habsburské mocnárstvo. Ako stabilizačný faktor malo svoje postavenie, naproti tomu vytvorenie Československého štátu, ktorý mal viesť neznámy národ československý, bolo naopak krokom do neznáma. Masarykov postup preto mnoho ľudí považovalo za hazard, nemohli si to ako zástupci veľkých politických strán dovoliť, i keď s nápadom sympatizovali. Báli sa v prípade neúspechu ešte väčšieho prenasledovania.¹²

Obrat vo vojne spôsobili udalosti na východe, v Rusku. Po revolúcii roku 1917, keď sa zvrhol cársky režim, sa značne zmenil pomer síl medzi mocnosťami Dohody. Dá sa už hovoriť o vojne medzi demokratickými mocnosťami Dohody proti poloabsolutistickým mocnostiam. Významnou udalosťou sa stal aj vstup USA do vojny v roku 1917. Pre zahraničný odboj to umožňovalo zapojiť početnú kolóniu Čechov a Slovákov a ich organizácie. Do USA zavítal aj M.R Štefánik a bol prijatý prezidentom Wilsonom. Krajanské organizácie v USA jednali o budúcom postavení Čechov a Slovákov. Už 22.10.1915 sa zástupci Slovenskej ligy a Českého národného združenia dohodli v **Clevelande** na spoločnom prehlásení, v ktorom žiadali samostatnosť českých zemí a spojenie českého a slovenského národa v spoločnom štáte. Nasledovala **Pittsburská dohoda**, ktorú predstavitelia českých a slovenských organizácií podpísali s T.G. Masarykom. V nej sa hlásia k myšlienke štátoprávneho spojenia Čechov a Slovákov v samostatnom štáte s tým, že Slovákom bude poskytnutá autonómia, resp. že budú mať vlastnú vládu a snem. Táto dohoda mala len politický, nie právny

¹¹ Kárník Z.: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první, Praha 2003, str 20an.

¹² Kárník Z.: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první, Praha 2003, str.22

význam, pretože o budúcej forme Československého štátu budú môcť rozhodnúť len ústavné orgány nového štátu.¹³

V roku 1918, keď sa vojna blížila ku koncu a nadobudla charakter „kto z koho“, bolo Dohoda odhodlaná skončiť ju bezpodmienečnou kapituláciou nepriateľa. Rakúsko-Uhorsko už bolo neudržateľné, požiadalo o mier a 16.10. 1918 bol publikovaný cisársky manifest, ktorý síce sľuboval národom autonómiu, avšak pri zachovaní dualizmu.¹⁴ Habsburská ríša sa prepadala do minulosti. Naskytl sa okamih, ktorý bolo treba využiť, a tak sa aj stalo. Dňa 28.10. 1918 došlo k spontánnemu vyhláseniu republiky. Nezávisle na udalostiach v Prahe sa dňa 30.10.1918 prihlásila slovenská reprezentácia Martinskou deklaráciou k neobmedzenému právu na sebaurčenie slovenského národa a ku spoločnému Československému štátu. Teraz sa pozícia vládnuccich a ovládaných národov obrátila.

¹³ Malý K. A kol.: Dějiny Českého a Česko-Slovenského práva do roku 1945, Praha 1999, str.266an.

¹⁴ Kárník Z.: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první, Praha 2003 str.31

I/4 Parížska mierová konferencia

Po prvej svetovej vojne sa rozpadli tri mocné monarchie: Rusko, Rakúsko-Uhorsko, a turecká osmanská ríša. Vzniklo mnoho nových štátov, zatiaľ s neistými vnútornými pomermi a s problematickými hranicami. To mala vyriešiť Parížska mierová konferencia, ktorá formálne aj diplomaticky ukončila prvú svetovú vojnu. Zahájenie konferencie sa preťahovalo, za čo mohli nezhody medzi víťazmi. Na nátlak Francúzska sa konferencia konala v Paríži. Na mierové jednanie sa pripravovalo aj Československo. Medzi Čechmi aj Slovákmi bola rozširovaná predstava, že sú „miláčikmi Dohody“, ktorým splnia každé pranie.¹⁵

Avšak kým vôbec začali mierové jednanie, došlo k utvoreniu provincie Nemecké Čechy (Deutschböhmen) a to dňa 29.10.1918, ustanovila sa zemská vláda so sídlom v Liberci. Jednomyseľne prehlasovala zem za súčasť Rakúska. O deň neskôr bola podobne sformovaná z prevažne nemeckých okresov severnej Moravy a Sliezska spolková zem Südetenland. Na juhu bol vytvorený kraj šumavský (Böhmerwaldgau) a juhomoravský (Deutschsüdmähren), ktoré tak spadali do zemí Horné a Dolné Rakúsko.¹⁶

Podobná situácia nastala aj na Slovensku, ktoré bolo obsadené Maďarskom. Maďarsko, ktoré sa tiež odtrhlo od monarchie, tak isto odmietalo vôbec diskutovať o odstúpení Slovenska, ich obyvateľom sľubovalo širokú autonómiu. Nečakane sa objavili aj nároky Poľska na menšie oblasti severného Slovenska a hlavne Tešínska, kde mala republika jediné vtedajšie železničné spojenie českých zemí so Slovenskom.¹⁷ Odpor českých Nemcov proti začleneniu do Československa bol zlomený pomerne ľahko a rýchlo, a to aj napriek

¹⁵ Klímek A.: Jak se dělal mír roku 1919, Praha 1989, str. 6an.

¹⁶ Kárník Z.: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první, Praha 2003, str. 34

¹⁷ Klímek A.: Jak se dělal mír roku 1919, Praha 1989, str. 11

tomu, že republika mala zatiaľ veľmi slabé vojenské sily, no Nemci v českých zemiach na tom boli ešte horšie. A tak v novembri 1918 nepočetné české jednotky postupne bez väčších problémov obsadzovali tzv. nemecké oblasti až k historickým hraniciam. Viedeň aj hovorcovia českých Nemcov protestovali u Dohody, avšak im to nebolo nič platné, lebo Francúzsko oznámilo rakúskej vláde, „že československým ozbrojeným silám ako súčasť spojeneckých armád náleží právo sporné územia zabrať už pred rozhodnutím mierovej konferencie“.¹⁸

Naopak situácia na Slovensku bola zložitejšia, lebo maďarská armáda bola neporovnateľne väčšia a lepšie vyzbrojená. Keď československé vládne orgány vyslali v novembri 1918 na Slovensko dočasnú slovenskú vládu, doprevádzanú chabým vojenským sprievodom, maďarské sily bez problémov dočasnú vládu zo Slovenska vytlačili. To sa vyriešilo až po apeloch československej diplomacie v Paríži, keď maďarskej vláde dali príkaz, že Československo má právo obsadiť do rozhodnutia mierovej konferencie územie Slovenska. K tomu došlo po ústupe Maďarov koncom januára 1919 a vlády sa ujalo ministerstvo s plnou mocou pre Slovensko. Nasledovala však ďalšia komplikácia. Keď 21. marca prevzala v Maďarsku moc vláda robotníkov a roľníkov a bola vyhlásená Maďarská republika rad, začal presun československých vojsk k demarkačnej línii a neskôr aj za ňu. Vojsko však bolo neskúsené a nijak zvlášť ozbrojené. Dňa 20. mája zahájila silnejšia maďarská červená armáda protiofenzívu, rýchlo obsadila východ a juh Slovenska a 16. júna vyhlásila v Prešove **Slovenskú republiku rad**. Išlo o prvý nedokončený, krátkodobý pokus o socializmus v našej zemi. Dohoda ultimatívne vyzvala Maďarov ku stiahnutiu vojsk zo Slovenska 12. júna a ku koncu mesiaca sa tak aj stalo.¹⁹ Čo sa týka Tešínska, v októbri 1918 poľské vládnuce kruhy využili momentálnej prevahy v Tešínsku a dali ho vojensky obsadiť. Po

¹⁸ Klímek A.: Jak se dělal mír roku 1919, Praha 1989

¹⁹ Kárník Z.: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první, Praha 2003 str. 47

týchto udalostiach museli predstavitelia tamojších Čechov 5.11. podpísať dočasnú demarkáciu pre ČSR nevýhodnú. Čakalo sa že i tento spor sa vyrieši pri mierových jednaniach.

Mierová konferencia sa začala slávnostným zahájením 18.1. 1918 na zámku vo Versailles. Kvôli neexistencii pevného programu jednania sa zo začiatku premrhalo veľa času chaotickým dohadovaním o málo významných podrobnostiach. Predsedom komisie bol francúzsky premiér Georges Clemenceau, ktorý vyhlásil, že veľmoci, ktoré postavili do boja 12 miliónov mužov majú nesporné právo rozhodnúť aj mier. Medzi tieto mocnosti patrilo päť štátov – USA, Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko a Japonsko. Táto hlavná skupina štátov sa prehlásila za štáty so „všeobecnými záujmami“ a ich hlas je rozhodujúci.²⁰ Prakticky sa však Japonsko nezúčastňovalo jednaní, pretože išlo o usporiadanie Európy, a mali záujem len o ázijské záležitosti. Zvyšné víťazné štáty, medzi ktoré patrilo aj Československo, tvorilo kategóriu zemí so „zvláštnymi“, tj. obmedzenými záujmami, ktoré sa mohli vyjadrovať len o otázkach, ktoré sa ich bezprostredne týkali. A čo sa týka porazených štátov, tie na konferenciu neboli ani pozvané.

Presadzovanie nárokov Československa na konferencii oprela naša delegácia v zložení Beneš a Kramár o úzke spojenie s vtedy najsilnejším kontinentálnym štátom, Francúzskom. Vychádzalo sa z úvahy, že Francúzsko, rovnako ako Československo, má záujem na čo najväčšom oslabení nemeckého vplyvu v strednej Európe. Beneš dúfal, že presadenie územných požiadavkov republiky je na najlepšej ceste, že získa české zeme v historických hraniciach, vrátane ponemčených oblastí, a tiež Slovensko s hranicou na Dunaji a na rieke Ipeľ. Tiež dúfal v pripojenie Podkarpatskej Rusi. Dňa 6. februára 1919 vystúpil Beneš pred Radou piatich (5 víťazných mocností), kde žiadal o uznanie historických hraníc Čiech, Moravy a Sliezska, spojenie so Slovenskom

²⁰ Klímek A.: Jak se dělal mír roku 1919, Praha 1989, str. 13an.

a Podkarpatskou Rusou. Presadzovanie československých teritoriálnych požiadavkov však nebolo jednoduché. To, že chceli obnoviť české zeme v historických hraniciach, by znamenalo začleniť do republiky cez 3 milióny Nemcov. To sa nepáčilo Američanom, oni kládli najväčší dôraz na právo sebaurčenia národov, ktoré boli obsiahnuté v známych 14 bodoch amerického prezidenta Wilsona. Ale ako som už spomenul, Francúzsko, ktoré chcelo oslabiť Nemecko, a to sa ukázalo ako rozhodujúce, sa postavilo za Československé územné požiadavky. Na základe mierových zmlúv mu boli pridelené územia s početnými národnostnými menšinami. Konkrétne Nemecko muselo Československu odstúpiť Hlučínsko, Rakúsko a Maďarsko uznávajú tzv. nástupnícke štáty a odstupujú im územia – Československu historické české zeme, Slovensko, Podkarpatskú Rus a malé predmostie pri Bratislave.²¹

Československý štát nevznikol preto, že jeho vznik bol podporený historickým alebo prirodzeným právom, ale preto, že existoval dostatočný historický záujem podporený silou. Bol určený slabosťou Nemecka a silou Francúzska, ktorá presadila vznik Československa v jeho vtedajšej podobe. Takto vznikol štát, ktorý nahradil veľký multinárodný štát (Rakúsko – Uhorsko) malým multinárodným štátom s dvomi nespokojnými a separatistickými menšinami, nemeckou a maďarskou. Nespokojní boli aj Slováci a to s pražským centralizmom. Nemôžeme opomenúť ani ďalšie menšiny: 460 tisíc Rusínov prevažne na Podkarpatskej Rusi, 76 tisíc Poliakov, 190 tisíc Židov, a tiež menšiny Rumunov(14tisíc) a Rómov (cigáňov).

²¹ Klimek A.: Jak se dělal mír roku 1919, Praha 1989, str. 24an.

II. Kapitola – Zákonodarstvo rokov 20-tych

V tejto kapitole sa budem venovať rozboru právnych noriem z rokov 20-tych, ktoré sa najviac dotýkali práv menšín. Najprv však pripomeniem historický vývoj. Po roku 1918 v novom štáte a v právnom poriadku získali Česi a Slováci kľúčové postavenie a spolu s tým aj prestížne výsady štátneho národa. Zrejme najväčším vtedajším obmedzením menšín bolo ich vylúčenie z prvého parlamentu. V tzv. Revolučnom národnom zhromaždení, ktoré vzniklo z Národného výboru a bolo zostavené na základe volebných výsledkov z roku 1911, neboli menšiny vôbec zastúpené. Ich neúčast' však bola spôsobená skôr ich ostrým negatívnym postojom k novému štátu. Týmto Revolučným národným zhromaždením bola prijatá rada zásadných právnych noriem, ktoré sa vzťahovali priamo aj na postavenie menšín. Nepriamo, ale za to významne sa ich týkala i pozemková reforma. Postavenie menšín, ako som už v úvode spomenul, bolo ovplyvňované zo zahraničia. Jednalo sa hlavne o pôsobenie medzinárodnoprávnej ochrany menšín, pretože prvá republika patrila medzi zeme, ktoré museli prijať po vojne menšinové zmluvy. Predtým než prejdem na zákony týkajúce sa práva národnostných menšín, uvediem štruktúru obyvateľstva z pohľadu národnostného zloženia.

II/1 Sčítanie ľudu

Rok 1918 priniesol zánik Rakúsko-Uhorskej monarchie a vznik ČSR. Po prvej svetovej vojne zostala jednou z najpálčivejších problémov stredovýchodnej Európy aj naďalej nevyriešená otázka menšín. V dôsledku československých územných požiadavkov, ktoré výrazne prekračovali české a slovenské etnické územia, tvorili vyše tretinu obyvateľstva nového štátu národnostné menšiny, ktoré boli nepriateľsky ladené. Pozícia vládnuceho a ovládaného sa teraz obrátila.

Obrat nastal samozrejme aj vo vývoji vnútorného česko-nemeckého vzťahu. Česi sa integrujú so Slovákami a získavajú „svoju“ republiku a sudetskí Nemci majú v nej žiť len ako menšina. Nemci boli po Čechoch druhé najväčšie národné spoločenstvo, ich počet prevyšoval tri milióny. Na Slovensku naopak žilo takmer milión Maďarov, pravda v dôsledku masívneho vysťahovania ich počet do roku 1921 klesol na 745 000.

Národnostná štruktúra predstavovala pre ČSR obrovský, dokonca existenčný problém. Ten je zreteľný už z medzinárodného porovnania, keď z asi 20 miliónov príslušníkov národnostných menšín v strednej Európe, ich až 4,5 milióna pripadalo na ČSR. V prepočte na percentá to znamená 34% domáceho obyvateľstva. V podobnom zmysle vyznieva aj štatistika vnútorných pomerov. Sčítanie ľudu, ktoré sa uskutočnilo v roku 1921 na základe zákona č. 256/1920 Sb.z a n. sa ukázalo, že v ČSR žilo 13 374 000 domáceho obyvateľstva (z toho v českých zemiach 9 816 000). Konkrétnejšie Čechov bolo 6 712 000, Slovákov 1 933 000, Nemcov 3 124 000 (v českých zemiach 2 973 000) a Maďarov 751 000 (z toho na Slovensku 745 000). Zbytok tvorili Rusíni, Ukrajinci, Židia, Poliaci a „ostatní“. Z toho vyplýva že podiel Čechov a Slovákov tvoril 65,51% a Nemcov 23,36%.²² Ako sa neskôr ukázalo, takéto zloženie štátu nemohlo byť dlhodobo udržateľné. Darilo sa to len v prvých rokoch republiky.

Teraz sa v skratke pokúsim objasniť, ako dané sčítanie ľudu naozaj prebiehalo. Dôležitým nariadením, ktorým sa vlastne postupovalo pri sčítaní bolo nariadenie číslo 592 z 30.10 1920. Podľa §20 odst. 1 tohto nariadenia mal byť údaj o národnosti zistený s dôrazom na svedomitosť presne podľa pravdy. Ďalej však podľa odst. 3 daného ustanovenia slobodné priznanie k určitej národnosti však mohlo byť menené sčítacím komisárom, ak bolo zrejmé že je nesprávne, a ak s tým občan nesúhlasil, mal rozhodnúť nadriadený politický úrad.

²² Kural V.: Konflikt místo společenství, Praha 1993, str. 14 an.

Už z tohoto ustanovenia môžeme usúdiť, že sčítanie neprebehlo bez problémov. Ďalším problémom pri sčítaní obyvateľstva boli ako na strane vládnuceho národa, tak aj na strane menšín zásahy, ktorými mali úmysel zvýšiť podiel svojho etnika v určitých obciach. Dialo sa tak prostredníctvom plánovaných návštev, zájazdmi a inými obdobnými spôsobmi²³, v dôsledku čoho vznikali zložité právne spory o národnostnú príslušnosť jednotlivcov, z ktorých niektoré musel riešiť až Najvyšší správny súd. Najčastejšie šlo o spory, ktoré sa týkali rodených Čechov, ktorí dlhšiu dobu žili v nemeckom prostredí a prihlasovali sa k nemeckej národnosti. Sčítací komisár ich však potom reklamovali pre národnosť českú. Taká istá situácia bola aj na Slovensku, kde išlo o Slovákov vydávajúcich sa za Maďarov. Je nutné podotknúť, že keď už išlo o zvýhodňovanie vládnuceho národa, tak sa to dialo v súvislosti so správaním sa menšín a ich umelým zvyšovaním počtu v určitých obciach už vyššie spomenutými „zájazdmi“, a teda môžeme považovať sčítanie ľudu za korektné a odpovedajúce realite.

²³ Petráš R.: Dizertačná práca „Právni postavení menšín v Československu“

II/2 Práva národnostných menšín

V snahe zabrániť nebezpečným menšinovým konfliktom ohrozujúcim európsky mier vnútili víťazné mocnosti niektorým spojencom menšinové zmluvy, ktoré zaisťovali určité práva príslušníkom menšín a navyiac ich dávali pod medzinárodný dohľad. Medzi tieto menšinové zmluvy patrila aj „**Zmluva medzi čelnými mocnosťami spojenými a združenými a Československom podpísaná v Saint-Germain-en-Laye dňa 10.septembra 1919**“ (v zbierke zákonov ČSR vyhlásená pod č. 508/1921 Sb.z. a n.). Jej hlavné ustanovenie, ktoré sa ČSR zaviazala uznať „.... za základní zákony, že žádný zákon, žádné nařízení, ani žádný úkon úřední nebude v odporu nebo nesouhlase s těmito ustanoveními a že žádný zákon, žádné nařízení, ani žádný úkon úřední proti nim nebude mítí moci.“ (čl.1 zmluvy). Jednalo sa o dosť problematický záväzok, pretože zmluva mala mať prednosť pred vnútroštátnymi zákonmi vrátane ústavných. V praxi bol medzinárodný záväzok plnený zaradením obdobných ustanovení do zákonov, najčastejšie ústavných.²⁴

II/2/1 Ústava 1920

Základom právneho postavenia menšín a práva vôbec za prvej republiky bola ústavná listina z roku 1920 vydaná pod zákonom č. 121/1920 Sb.z. a n., prijatá 29.2.1920. Väčšina ustanovení o menšinách boli sústredné v Hlave VI (§128-§134), ktorá sa nazývala „*Ochrana menšin národních, náboženských a rasových*“. Upravovala postavenie menšín obecným spôsobom, nedotýkala sa nejakej špeciálnej otázky. Ako som už spomenul veľký vplyv na Hlavu VI. malo medzinárodné právo, pretože vyplývala z medzinárodného záväzku, ktorý ČSR prevzala tzv. menšinovou zmluvou. Československo pri jej koncipovaní

²⁴ Petráš R.: Menšiny v komunistickom Československu, Praha 2007, Eurolex Bohemia, str. 49-60,

zohralo významnú úlohu, pretože niektoré formulácie koncipoval Beneš (z vyššieho poverenia) sám. Vychádzal oprávnene z modernej myšlienky, že ochrana národných menšín je jediným mostom, po ktorom je možné dojsť ku spolupráci s nimi a tým aj k upevneniu štátu. (Československo upustilo od termínu „národnosti“, ktorým stávali na nižšiu úroveň poloabsolutistické režimy „vedľajšie“ národy). Odporcovia, hlavne K. Kramár, vychádzal z myšlienky odlišnej, tj. budovať štát striktne ako národný, aj keď národný nie je, s plnými právami len vládnuceho národa československého a s tým, že menšinám sa dá len nevyhnutné minimum.²⁵ Teraz sa pozrieme na jednotlivé ustanovenia Hlavy VI.:

§ 128

(1) Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.

(2) Rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému státnímu občanu republiky Československé v mezích všeobecných zákonů na závalu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání.

(3) Státní občané republiky Československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívati jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu.

(4) Tím však nejsou dotčena práva, jež státním orgánům v těchto směrech přísluší podle platných nebo budoucně vydaných zákonů z důvodů veřejného pořádku a bezpečnosti státní i účinného dozoru.

²⁵ Kárník Z.: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první, Praha 2003, str. 108

§ 129

Zásady jazykového práva v republice Československé určuje zvláštní zákon, tvořící součást této ústavní listiny.

§ 130

Pokud státním občanům přísluší podle všeobecných zákonů právo zakládati, řídit a spravovati vlastním nákladem ústavy lidumilné, náboženské a sociální, školy a jiné ústavy výchovné, jsou státní občané, nehledíc k národnosti, jazyku, náboženství a rase, sobě rovni a mohou v těchto ústavech volně používat svého jazyka a vykonávati svoje náboženství.

§ 131

V městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých jiného jazyka než československého, zaručuje se dětem těchto československých občanů ve veřejném vyučování v mezích všeobecné úpravy vyučovací přiměřená příležitost, by se jim dostalo vyučování v jejich vlastní řeči, při čemž vyučování československé řeči může býti stanoveno povinným.

§ 132

Pokud ve městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých náležících k menšinám náboženským, národním a jazykovým, mají býti určité částky vynaloženy na výchovu, náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných veřejných, zabezpečuje se těmto menšinám v mezích všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných přiměřený podíl na požitku a používání.

§ 133

Provedení zásad §§ 131 a 132 a zvláště vymezení pojmu "značného zlomku" vyhrazuje se zvláštním zákonem.

§ 134

Jakýkoli způsob násilného odnárodňování je nedovolený. Nešetření této zásady může zákon prohlásiti za jednání trestné.

Môžeme si všimnúť, že ústavne zakotvené menšinové práva sa týkajú len štátnych občanov. Tým sa koncepcia zakotvenia menšinových práv líšila od ústavnej zásady rovnosti pred zákonom (Hlava V. §106 odst.2 „*Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchytky od této zásady jsou přípustny jen, pokud právo mezinárodní dovoluje.*“), ktorá ako vidíme pojednávala o rovnosti všetkých obyvateľov.²⁶

Je však zrejmé, že konkrétnejšie ustanovenie §128 odst. 1 a 2 je ďalekosiahlejšie ako §106 odst. 2. Je tu stanovená rovnosť medzi všetkými občanmi republiky bez ohľadu na národnosť alebo náboženstvo, musíme si všimnúť, že výpočet ku koncu je len príkladný, to usudzujeme zo slova „*zejména*“ v §128 odst. 2. Z toho vyplýva, že rovnosť teda platí aj vo všetkých ostatných prípadoch tu nevyzmenovaných.²⁷ Čo sa týka § 129 ohľadne zásad jazykového práva, budem pojednávať v ďalšej kapitole tejto práce. Pojem ktorý je potreba vysvetliť súvisiaci z právom menšín je „*značný zlomok*“. Je obsiahnutý v § 131 až § 133 a nebol v žiadnom zákonodarstve vymedzený. Prax vychádzala z ustanovení jazykového zákona, ktorý považoval

²⁶ Gronský J.: Komentované dokumenty k ústavným dejinám Československa I., Praha 2005, str. 104

²⁷ Peška Z.: Národní menšiny a Českoslovesnko, Bratislava 1932, str. 127-131

z hľadiska jazykového za relevantných 20% príslušného jazykového celku.

II/2/2 Jazykové právo

Základom jazykového práva v prvej republike bol jazykový zákon, ktorý bol prijatý v ten istý deň ako Ústava, teda dňa 29.2.1920. Bol vydaný podľa § 129 ústavnej listiny pod číslom 122/1920 Sb.z. a n., stanovili sa ním zásady jazykového práva v ČSR. Kľúčovým problémom bolo na jednej strane zladať požiadavky menšín v čo najširšiu možnosť používania ich jazyka, a na strane druhej záujem štátu, aby nebola správa preťažovaná nadmerným používaním veľkého množstva jazykov. Opäť zákonodarcami museli prihliadať k záväzkom ČSR, ktoré im vyplývali z menšinovej zmluvy. Len minimálne sa odlišujúcu češtinu a slovenčinu označovali za jeden jazyk, ktorý sa stal „štátnym oficiálnym jazykom republiky“ (čl. 7. zmluvy medzi čelnými mocnosťami spojenými a pridruženými a medzi Československom, podpísanej v St. Germain-en-Laye dňa 10.9.1919). Pri jeho prejednávaní sa však prejavili spory. Problém česko-slovenský sa ako sporný síce prejavil, nevyústil však vo verejný konflikt. Ústava prvými slovami uvodzovacieho zákona hovorila : *„My, národ Československý...“*, avšak národ československý, túto politickú konštrukciu, pred niekoľkými rokmi ešte nikto nepoznal. Československo bolo štátom unitárnym, ústava však nemohla a ani nechcela poprieť, že československý národ je v skutočnosti česko-slovenský, teda že sa skladá z dvoch vetiev.²⁸ Problém nastal v okamihu, keď došlo k jednaniu o jazyku tohoto národa. Karol Anton Medvecký (spoluautor Martinskej deklarácie) napríklad hájil názor, že by ústava mala použiť termín „jazyk český“ a „jazyk slovenský“ a tiež „jazyk československý“. Sociálny demokrat a člen slovenského klubu hájil názor, aby obrat znel *„jazyk český a slovenský jest oficiálním jazykom republiky“*. Formulácia nakoniec prijatá

²⁸ Kárník Z.: *České země v éře první republiky (1918-1938)*, Díl první, Praha 2003, str. 110

obsiahnutá v § 4 jazykového zákona znela: „Užívajúce jazyka štátného, oficiálneho, úrady v onom území republiky, pred 28. říjnem 1918 náleželi ku královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným, nebo ku království Pruskému, úřadují, zpravidla po česku, na Slovensku zpravidla po slovensku. Slovenské úřední vyřízení k podání českému nebo úřední vyřízení české k podání slovenskému pokládá se za vyřízení, jež stalo se v jazyku podání.“

Pokiaľ ide o jazyk menšín, tj. predovšetkým Nemcov a Maďarov, bol upravený v § 2 jazykového zákona. Bolo v ňom stanovené: „Soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost se vztahuje na okres soudní, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, avšak jiného než jazyka československého, jsou ve všech věcech, jichž vyřízení náleží jim na základě toho, že působnost jich vztahuje se na tento okres, povinny přijímati od příslušníků jazyka této menšiny podání v témž jazyku a vydati vyřízení těchto podání nejen v jazyku československém, nýbrž i v jazyku podání.“ Z tohto znenia veľmi zjednodušene môžeme povedať, že jazykový zákon zakotvil hlavne právo národností v okresoch, kde tvorili viac než 20 percent obyvateľov, užívať materský jazyk v styku s úradmi a súdmi. Toto je však veľké zjednodušenie, lebo systém bol značne zložitý. Limit 20 percent sa určoval pre každý okres zvlášť a menšina teda nemusela predstavovať pätinu občanov celého štátu.²⁹ Vo vnútornom úradovaní bol výhradný štátny jazyk. Obecne bola celá problematika komplikovaná, a vydanie prevádzajúcich predpisov k jazykovému zákonu podľa jeho § 8 sa odďaľovalo a stalo sa závažným politickým problémom.

Jednou z najvýznamnejších právnych noriem upravujúce postavenie menšín bolo vládne jazykové nariadenia č. 17/1926 Sb.z. a n. prevádzajúce jazykový zákon (1920). Vo svojej konečnej podobe z roku 1926 jazykové nariadenia predstavovali výrazne zužujúcu koncepciu jazykového zákona. Ten totiž umožňoval výklad priaznivý pre

²⁹ Petráš R.: Menšiny v komunistickom Československu, Praha 2007, Eurolex Bohemia, str. 64

menšiny, čo asi bolo pôvodným zámerom vlády na počiatku republiky, ale tiež výklad nepriaznivý čo bol výsledok. Prijatie nariadení vo vláde bolo charakteristické pre riešenie národnej otázky v ČSR. Vtedajší ministerský predseda Švehla ich totiž presadil zrejme preto, že na obzore bol skorý vstup Nemcov do vlády a potom by schválenie natoľko nepriaznivých nariadení len ťažko možné.³⁰

Vydané boli bez konzultácie s menšinami 3. februára 1926. Nemeckí poslanci to prehlásili za porušenie daného slova, ktoré im Švehla dal už v júly 1920, keď sa na nariadeniach začalo pracovať. Za rovnakú neúnosnosť považovali skutočnosť, že ich vydanie trvalo šesť rokov a behom tej doby sa vlastne podľa nich aj tak postupovalo. Vecných námietok vzniesli nemeckí poslanci stovky. Rozpory sa preniesli aj mimo parlament. Rôzne nemecké spolky organizovali protestné zhromaždenia. Zodvihla sa nová vlna nacionálneho odporu, ktorá bola v 20-tych rokoch aj posledná.

Nariadenia môžeme rozdeliť na dve základné sféry. A to na úradnú reč vonkajšiu, ktorou sa dorozumieval občan s úradom a úrad s občanom, a na úradnú reč vnútornú, ktorou sa medzi sebou dorozumievali rôzne úrady (napr. štátne, samosprávne) rôznych inšancií (napr. mestské, okresné, zemské, vládne). V tzv. vnútornej úradnej reči dominovala v centrálnych úradoch jednoznačne „štátna“ reč, tj. v Českých zemiach čeština. Čeština bola štátnym jazykom aj na Slovensku, podobne ako slovenčina v Českých zemiach. Ďalej to už bolo zložitejšie, tak na lepšie pochopenie problematiky nariadení si to ukážeme na príkladoch. V zemských štátnych orgánoch, napr. v zemských zastupiteľstvách sa v prípade, že sa tento orgán obracal na okres s kvalifikovanou nemeckou menšinou v záležitostiach týkajúcich sa tohto okresu alebo jeho nemeckej menšiny, bolo možné jednať nemecky, a mohli tak činiť aj zástupci tejto menšiny v zemských orgánoch. Ak mala príslušná zem kvalifikovanú nemeckú menšinu,

³⁰ Petráš R.: Menšiny v komunistickom Československu, Praha 2007, Eurolex Bohemia, str. 51a n.

mohli jej zástupci hovoriť a jednať po nemecky. Český a slovenský poslanci však museli hovoriť a jednať po česky, resp. slovensky. Ako som už vyššie spomenul a vyplýva to z jazykového zákona, kvalifikovanou menšinou bolo aspoň 20 percent obyvateľov inej národnosti, či už ide o mesto, okres či zem. Ďalej v správnych obvodoch, kde žilo viac ako 50 percent príslušníkov národnostnej menšiny boli listiny, podania atď. prekladané do jazyka tejto menšiny, rovnako ako boli listiny a podania z menšinového jazyka prekladané do jazyka štátneho. Pre podklady jednania boli obidve verzie rovnocenné. Ešte však existovala aj rozvinutejšia varianta, a to v súdnych okresoch, kde menšina tvorila 20-66% obyvateľstva, tak vtedy sa jednalo v oboch jazykoch, menšinovom a štátnom. Vyrozumena teda úrady podávali dvojjazyčne. Len v súdnych okresoch, v ktorých žilo viac ako 75% obyvateľstva iného jazyka než československého, jednali úrady v tomto inom jazyku. Česi a Slováci však samozrejme v týchto okresoch mohli jednať so štátom česky či slovensky.

Dá sa povedať, že tieto pravidlá tvorili v jazykových nariadeniach tú jednoduchšiu časť. Zložitejšie pravidlá boli pre styk menšinových okresov s vyššími štátnymi orgánmi. Tieto pravidlá tvorili húšť, v ktorej sa vyznal len málokto. Preto z nich plynuli mnohé nedorozumenia a spory. Podobné to bolo aj v miestnej samospráve, kde jednacía reč bola stanovená nasledujúcimi zásadami:

1. Ak počet občanov nečeskoslovenského jazyka činil menej než 20%, jednalo sa rečou štátu.
2. Ak obsahovala nečeskoslovenská menšina 20-50%, rozhodoval orgán samosprávy o tom, v akej reči (jazyku) bude jednané.
3. Pre tzv. štatutárne mestá a ich magistráty platili pravidlá ako pre štátne orgány.
4. Ak však samosprávny orgán zvolil za jednajúcu reč jazyk niektorej nečeskoslovenskej menšiny, potom v priebehu jednania štátna reč „mohla byť užítá kýmkoľvek a kedykoľvek“

5. Vyhlášky obecných (mestských atď.) úradov sa mali vylepovať v stanovenej jednacej reči; v obciach s kvalifikovanou menšinou museli byť vydané i v jazykoch tejto menšiny, avšak v obciach s viac než 30 000 obyvateľmi museli byť vždy vydané aj v reči štátnej.³¹

Jazykové nariadenia boli veľmi zložitým predpisom, tak zložitým, že často bolo nepraktické ho dodržiavať a niekedy to nebolo ani možné, pretože sa v ňom nevyznali ani samotní úradníci. Nesporne dochádzalo k preferovaniu štátneho jazyka. Vec má však aj druhú stránku a to, že štát musí fungovať a môže fungovať vtedy, keď sú jeho úradníci schopní sa medzi sebou a s občanmi dorozumieť. Jedna dorozumievacia reč je preto nutnosťou.

II/2/3 Zákon o štátnom občianstve

Veľmi dôležitá pre ochranu menšín bola otázka štátneho občianstva. ČSR ju nemohla riešiť samostatne, ale hlavne na začiatku svojej existencie len dohodou s inými štátmi. Veľký význam v tejto otázke mala aj menšinová zmluva, kde bola daná problematika podrobne upravená a jej ustanovenia boli prebraté do zákona o štátnom občianstve. Týmto sa víťazné veľmoci snažili zaistiť, aby ČSR po svojom vzniku nemohla odmietnuť občianstvo príslušníkov menšín. Teda medzi pramene okrem iného patrila už spomenutá menšinová zmluva, ústavná listina (§4), ďalej zmluvy so susednými štátmi a hlavným prameňom bol ústavný zákon č. 236/1920 Sb.z. a n. a ústavný zákon č. 152/1926 Sb.z. a n.

Zákon o štátnom občianstve č. 236/1920 sb.z. a n. je z veľkej časti prevedením ustanovení menšinovej zmluvy st. germainskej o štátnom občianstve. Štátne občianstvo je trvalým zväzkom medzi určitou fyzickou osobou a štátom. Zákon rozoznával trojitý spôsob nadobudnutia štátneho občianstva:

³¹ Kárník Z.: České země v éře první republiky(1918-1938), Díl první, Praha 2003, str. 382-387

1. kde nerozhoduje ani vôľa občana, ani vôľa štátu: §1-2;
2. kde rozhoduje vôľa občana, ale nie vôľa štátu (opcia): §4 a nasl.;
3. kde rozhoduje vôľa občana aj vôľa štátu, teda udelenie podľa §9.

V rámci prvého prípadu, keď nerozhoduje ani štát ani občan a ide teda o automatické nadobudnutie občianstva, sú rozhodné nasledujúce skutočnosti: a) domovské právo; b) bydlisko; c) zamestnanie v štátnych službách; d) miesto narodenia.

Ad a). Ak ide o domovské právo ako základ štátneho občianstva, tak podľa zákona sú štátnymi občanmi československými odo dňa 28.10. 1918 tie osoby, ktoré najneskôr dňom 1. januára 1910 získali a od tej doby nepretržite mali domovské právo v území niekdajšieho Rakúsko-Uhorského mocnárstva, ktoré teraz patrí Československej republike (§1 čl.1). Ďalej štátnymi občanmi československými sú aj tí bývalí štátni občania rakúski a uhorskí, ktorí sa narodili na území Československej republiky ako deti štátnych občanov rakúskych alebo uhorských (§1 čl.3).

Ad b). Prípady nadobudnutia štátneho občianstva na základe bydliska sú analogické prípadom nadobudnutia na základe domovského práva a sú tiež upravené paragrafom 1, čl.2 a 3. „Na základe bydliska môžu nadobudnúť občianstvo bývalí občania nemeckí, ktorí majú svoje riadne bydlisko na územiach, ktoré predtým náležali nemeckej ríši a ktoré teraz pripadli republike Československej (§1, čl.2) a bývalí štátni občania nemeckí, ktorí sa narodili na území Československej republiky ako deti štátnych občanov nemeckých, majúcich na tomto území riadne bydlisko, i keď tieto osoby o ktoré ide, sami nemajú v dobe, keď tento zákon príde v platnosť, bydlisko v Československu (§1, čl.3).“³²

Ad c). Zamestnanie je dôvodom k nadobudnutiu československej príslušnosti na základe §1, čl.4 zákona o štátnom občianstve. Štátnymi občanmi sa stali odo dňa 28.10.1918 tí, ktorí pred týmto dňom mali

³² bližšie vid': Peška Z.: Národní menšiny a Českoslovesnko, Bratislava 1932, str. 183-192

domovské právo v niektorej obci bývalého Rakúsko-Uhorského mocnárstva mimo územia Československej republiky a stali sa skutočnými úradníkmi alebo zriadencami československého štátu alebo niektorého československého štátneho ústavu či podniku. Podmienkou teda bola skoršia príslušnosť rakúska či uhorská, nevzťahovalo sa to na príslušníkov nemeckých. Definitívny zamestnanecký pomer musel vzniknúť najneskôr v ten deň, keď ono ustanovenie zákona vstúpilo v platnosť. Nevzťahovalo sa na osoby, ktoré sa československými zamestnancami ešte len stanú. Otázku čo sa stane so štátnym občianstvom manželky riešil § 16 daného zákona. Tento paragraf stanovil, že manželka a deti do 18 rokov sledujú manžela.

Ad d). Podľa §2 zákona o štátnom občianstve „ o osobách, ktoré sa narodili alebo sa narodí na území Československej republiky, má sa za to, že sú štátnymi občanmi československými, ak nie je preukázané, že narodením nadobudli iného štátneho občianstva “. Táto norma bola doslovne recipovaná z menšinovej st. germainskej zmluvy. Vzťahuje sa aj na osoby narodené na území Československa skôr, ako vôbec vzniklo. Platí však tiež pre budúcnosť v neobmedzenom trvaní.

Teraz sa budeme venovať druhému prípadu keď rozhoduje vôľa občana a na vôli štátu nezáleží, teda občan má právo opcie. Právna povaha opcie spočíva v tom, že ide o jednostranné prehlásenie nejakej osoby, že chce byť občanom určitého štátu. Takto upravuje opciu aj československý zákon o štátnom občianstve a v §4 stanoví: *„Jiné státní občianství, než jim podle ustanovení odst. I. tohoto zákona přísluší, mohou si zvoliti (optovati)..."* V § 5 sa výslovne hovorí a práve opcie, a tiež, že pre posúdenie náležitostí opcie je rozhodný deň, kedy sa opcia koná. V nasledujúcom paragrafe (6) je stanovené, že dňom riadne vykonanej opcie nastáva zmena v štátnom občianstve dotknutých osôb. Z toho plynie, že štátne orgány môžu skúmať opčné prehlásenie len po tej stránke, či sú splnené všetky zákonné podmienky, ale že riadne vykonané opčné prehlásenie nesmie byť zamietnuté. Na druhej strane,

ak chce občan vykonať právo opcie, musí prejavíť svoju vôľu pred úradom. Nie je možné teda optovať konkludentnými činmi. Opcia sa vzťahuje aj na manželku a na deti. Tieto osoby nemajú teda vlastné opčné právo. Menom detí, ak nie je rodičov, alebo ak je nemanželská matka vydaná za niekoho, kto nie je otcom detí, optuje zákonný zástupca (§5 odst. 3).

Posledným prípadom je, keď sa udelenie občianstva viaže na súhlasný prejav na jednej strane občana, a na druhej strane štátu. Táto inštitúcia udelenia štátneho občianstva je upravená v §9 a je obmedzená na osoby, ktoré sa stali po 1. januári 1910 príslušníkmi niektorej obce teraz československej a predtým náležali domovským právom do niektorej obce ležiacej na území bývalej rakúsko-uhorskej ríše mimo územia československého. Udelenie štátneho občianstva podľa tohto ustanovenia je samostatnou, na iných spôsoboch nadobudnutia občianstva nezávislou inštitúciou. Preto nemá opčné prehlásenie a konanie o ňom následne zahájené význam a vplyv na konanie a na žiadosť podanej na základe §9, platí to i opačne.³³

Čo sa týka druhého základného prameňa, bol ním ústavný zákon o štátnom občianstve č.152/1926Sb.z a n. Najdôležitejšie ustanovenie sa týkalo štátnych občanov bývalého Uhorska, ktorí pred dňom 1.1.1910 mali aspoň štyri roky nepretržite bydlisko v niektorej obci Slovenska alebo Podkarpatskej Rusi. Rozdiel však bol oproti zákonu z roku 1920, že sa štátne občianstvo nenadobúda automaticky, nadobúda sa len nárok na udelenie občianstva. Určité osoby boli vylúčené z nároku na udelenie štátneho občianstva, aj keď ináč splnili podmienky zákona. Boli to osoby, ktoré sa dopustili trestného činu proti bezpečnosti Československej republiky, alebo dobrovoľne opustili územie republiky a prejavili nepriateľské zmýšľanie voči nej.

³³ bližšie viď: Peška Z.: Národní menšiny a Českoslovesnko, Bratislava 1932, str. 193-202

II/2/4 Pozemková reforma

Mnohé právne normy mali význam pre menšiny, aj keď upravovali celkom inú materiu než národnostné právo. Jednalo sa hlavne o zákony upravujúce pozemkovú reformu, pretože majitelia pôdy, ktorý boli postihnutí najviac pomerne radikálnou reformou, sa drvivou väčšinou hlásili k menšinám. Všeobecne sa vedelo, že šľachtický veľkostatok je prevažne nemecký, alebo je orientovaný prorakúsky a novému štátu a národnej revolúcii nepraje. A tiež preto bol medzi prvými zákonmi vydaný z titulu najvyššieho zákonodarného orgánu ešte Národným výborom už 9.11.1918 zákon o obstavení veľkostatkov. Zakazoval prevod statkov zapísaných v zemských doskách. Vychádzalo sa z obáv, že aristokracia sa bude snažiť veľkostatky rozpredávať príbuzenstvu alebo nastrčeným osobám, aby sa vyhla pozemkovej reforme, alebo aspoň aby zmenšila jej rozsah. Vyvlastnenie sa objavilo aj vo vládnom programovom vyhlásení v januári 1919, ale nič ďalšieho sa nedialo.³⁴ Až potom 16. apríla toho roku bol prijatý zákon č.215/1919 Sb.z. a n. o pozemkovej reforme, nazývaný **zákon záborový**. Stanovil kvótu záboru s tým, že všetky ostatné kroky odkázal na nasledujúce zákony. Čo sa týka otázky náhrady, tak v § 9 zákon uvádzal, že bude stanovená zvláštnym zákonom, avšak s tým, že majetok habsbursko-lotrinského rodu sa zabavuje bez náhrady. Otázka prídeldu pôdy bola upravená v § 10, ktorú nakoniec upravil samostatne druhý najdôležitejší zákon pozemkovej reformy a to tzv. **zákon prídellový**. Prijatý bol 30. januára 1920 pod číslom 81/1920 Sb.z. a n.

Keď sa pozrieme na národnostný aspekt reformy, tak pozemková reforma vychádzala vo svojej podstate z idey „ že český roľník zápasom o latifundia nečiní nič viac a nič menej, než že napravuje po nadobudnutí národnej nezávislosti a štátnej samostatnosti konečne

³⁴ Kárník Z.: České země v éře první republiky(1918-1938), Díl první, Praha 2003, str. 455

storočnú krivdu a trestá vyvlastnením cudzinskú šľachtu, ktorá si vyslúžila svoje panstvo tým, že pochovala v žolde cisárskej moci českú samostatnosť na Bielej hore".³⁵ Aj preto ju Nemci prehlasovali dokonca za českú národnú pomstu.

Je pravda, že v žiadnom zo zákonov pozemkovej reformy nenájdeme o preferencii jedného národa a diskriminácii druhého ani slovo, prax však až taká jednoznačná nebola. Národnostný aspekt sa hlavne prejavil až pri samotnom vykonávaní pozemkovej reformy. Nemecké politické strany oprávnene pripomínali, že všetky zákony o pozemkovej reforme prijalo Revolučné národné zhromaždenie, teda vlastne Česi, že reforma je českým diktátom, lebo k jej tvorbe nebol prizvaný ani jeden Nemec. Ich námietky sa týkali aj obsadenia Štátneho pozemkového úradu, ktorého vedenie bolo zložené len z Čechov a Slovákov.

³⁵ Kárník Z.: České země v éře první republiky(1918-1938), Díl první, Praha 2003, str. 453

III. Kapitola – Situácia rokov 30-tych

Československo sa v dvadsiatych rokoch úspešne kultúrne aj ekonomicky rozvíjalo. Ale podobne ako mnohé ďalšie štáty sa v časoch svetovej hospodárskej krízy otriasalo v základoch a nakoniec aj podľahlo. Môžeme za hlavnú príčinu pádu prvej Československej republiky označiť neriešený menšinový problém, a teda vzťah Čechov a Nemcov. Avšak to nie je tak úplné jednoznačné, pretože menšinová politika prvorepublikového Československa bola na veľmi vysokej úrovni, môžeme tvrdiť, že patrila medzi najdemokratickejšie v celej Európe. Hlavnou príčinou zhoršenia vzťahov treba prikladať k vyostreniu postoja Nemcov a aj ďalších menšín k prvej republike. Tento postoj sa zhoršil kvôli politike nacistického Nemecka, a pomohlo tomu aj ustupovanie mocností hlavne Veľkej Británii nemeckým požiadavkom. Československú demokraciu považovali nacisti, rovnako ako aj niektoré kruhy v Maďarsku, za jedného zo svojich hlavných protivníkov. Nacistické Nemecko sa najprv zameralo na podnecovanie nemeckej menšiny v ČSR. Zneužili pri tom trvajúci averziu medzi Čechmi a Nemcami. Vyhrotilo sa to počas celosvetovej hospodárskej krízy v roku 1929, keď najviac ňou boli v Československu zasiahnuté práve nemecké pohraničné oblasti. Nezamestnanosť tu bola často viac než dvojnásobná v porovnaní s českými regiónmi.³⁶ Nemecko sa však z veľkej krízy dostalo oveľa rýchlejšie než Československo, vďaka tomu môže hlavne za zbrojárenský priemysel.

³⁶ Petráš R.: Menšiny v komunistickom Československu, Praha 2007, Eurolex Bohemia, str.53

III/1 Zákonodarná iniciatíva v danom období

V danom období a hlavne v čase keď sa v Nemecku dostal k moci Hitler, začala sa cítiť ČSR ešte viacej v ohrození. Táto situácia si vyžiadala prijatie nových právnych noriem, alebo novelizáciu stávajúcich, zameraných hlavne na ochranu demokracie pred činnosťou nepriateľsky naladených menšín. Prvým dôležitým zákonom tohto obdobia bol zákon č. 95/1933 Sb.z. a n. prijatý dňa 9.6.1933, tzv. **zmocňovací zákon**. Zákon poskytoval vláde možnosť vydávať nariadenia s právomocou zákona bez toho, aby bolo potreba k ich schváleniu súhlasu parlamentu. Prijatie tohto zákona bolo spojené s búrlivou atmosférou v poslaneckej snemovni aj v parlamente. Proti sa postavili nemeckí aj slovenskí poslanci a senátori.³⁷ Prijatý zákon bol určitým obmedzením demokracie. Tiež bol aj opatrením núdzovým, ale mal vláde poskytnúť možnosť operatívne reagovať na krízové udalosti, ktoré sa vyskytovali čoraz častejšie. Nemôže byť pochyb, že zákon bol prijatý kvôli nástupu nacistov a politike Hitlera, ktorou zasahoval a ohrozoval Československo. Zákon mal platiť do 15. novembra 1933, ale bol niekoľkokrát novelizovaný a platil až do konca júna 1937.

Nasledovala séria zákonov, ktoré sa snažili zabrániť politike Nemecka. Ešte predtým však bol vydaný dňa 20. apríla 1933 zákaz verejného počúvania zahraničného vysielania, podstatne sa rozšírila cenzúra v nemeckej tlači tam, kde sa otvorene hlásilo k nacizmu a k Hitlerovi. Novelizovaný bol aj zákon č. 300/1920 Sb.z. a n. o mimoriadnych opatreniach, ktorý bol prijatý 14. apríla 1920, teda na konci existencie Revolučného národného zhromaždenia.³⁸ Zákon v podstate umožnil dočasne obmedziť alebo zrušiť slobody zaručené ústavnou listinou a zákonom o ochrane slobody osobnej, domovej a tajomstva listového. Bol vyvolaný zložitým procesom presadzovania zvrchovanosti československého štátu na celom jeho území.

³⁷ Grónský J.: Komentované dokumenty k ústavným dejinám Československa I., Praha 2005, str. 227

³⁸ Kárník Z.: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl druhý, Praha 2003, str. 137

Novelizovaný bol zákonom č. 125/1933 Sb.z. a n. Po novele nemalo ísť už o ochranu „republikánskej formy“ štátu ako stanovil §1 predmetného zákona, ale sa rozšíril o ochranu jeho „demokraticko-republikánskej“ formy. V podstate sa novelou rozširoval dosah sledovaných činov, proti ktorým mohli byť mimoriadne opatrenia použité. Taktiež sa zostrovali sankcie pri porušení zákona. Môžeme si všimnúť, že pokiaľ v roku 1920 bol zákon namierený proti revolučne socialistickému nebezpečenstvu, po novele bola nepriateľom iredenta.

Ďalším dôležitým zákonom, ktorý bol novelizovaný v dôsledku nástupu Hitlera k moci bol zákon č. 50/1923 Sb.z. a n. na ochranu republiky. V pôvodnom znení bolo jeho účelom zvýšenie postihu politických trestných činov. V §1 daného zákona boli uvedené skutkové podstaty prípadných protiprávných konaní: násilím zmeniť ústavu republiky, alebo demokraticko-republikánsku formu, násilím privteliť cudziemu štátu územie republiky alebo odtrhnúť jeho časť a iné. Novelizácia tohto zákona bola dokonca prevedená dvakrát, prvá bola prevedená zákonom č. 124/1933 Sb.z. a n. z 10.7.1933 a druhá bola prevedená presne o rok teda 10.7.1934 a to pod číslom 140/1934 Sb.z. a n. Práve táto druhá novela bola pomerne široká, rozširovala okruh prečinov a zločinov. Ako príklad uvediem rozšírenie o prečin verejného popudzovania pred viacerými ľuďmi, alebo keď viacero ľudí popudzuje k násilnostiam, nepriateľským činom alebo nenávisti proti jednotlivým skupinám obyvateľov alebo proti jednotlivcovi preto, že sú stúpenkami demokraticko-republikánskej štátnej formy. Ďalej pri niektorých priestupkoch bolo napríklad možné nielen cenzurovať, ale priamo dokonca zastavovať periodickú tlač. A tiež zakotvil povinnosť uverejňovať prejavy prezidenta republiky a vlády v periodickej tlači.³⁹ V náväznosti na tento zákon bol 13. mája 1936 vydaný zákon č. 131/1936 Sb.z. a n. o obrane štátu. Bol to jeden z najrozsiahlejších

³⁹ Gronský J.: Komentované dokumenty k ústavným dejinám Československa I., Praha 2005, str.178-186

zákonov, ktoré schválilo Národne zhromaždenie. Smeroval k zamedzeniu akéhokoľvek ohrozenia štátnej zvrchovanosti, samostatnosti, celistvosti a bezpečnosti Československej republiky. V dobe brannej pohotovosti dával vláde rozsiahle právomoci vrátane zmocnenia k prijímaniu vládnych nariadení. Zaväzoval všetkých občanov republiky vrátane príslušníkov menšín k osobnej a vecnej účasti pri obrane štátu. Definoval tiež pojem štátne nespoľahlivých osôb, voči ktorým mohli byť vládou či správnymi úradmi prijaté obmedzujúce opatrenia.

Nemôžem opomenúť zákon č. 201/1933 Sb.z. a n. o zastavovaní činnosti a o rozpúšťaní politických strán. Ako vyplýva zo samotného názvu, cieľom tohto zákona bolo v prípade, že činnosť politickej strany zvýšenou mierou ohrozuje samostatnosť, ústavnú jednotnosť, celistvosť, demokraticko-republikánsku formu alebo bezpečnosť, poskytnúť možnosť vláde ďalšiu činnosť takejto strany zastaviť alebo rozpustiť. Aj prejednávanie tohto zákona bolo v poslaneckej snemovni aj v senáte spojené s búrlivou diskusiou, kde hlavne slovenskí, maďarskí a nemeckí poslanci a senátori poukazovali na to, že sa zákon vedľa už prijatých zákonov (novela zákona na ochranu republiky, novela zákona o mimoriadnych opatreniach) tiež prieči duchu a litere ústavy.⁴⁰ Na druhej strane bolo však jeho prijatie v danej situácii nutné a od počiatku bolo jasné voči ktorej strane smeruje. Smerovala voči DNSAP (Deutsche Nationalsozialistische ArbeiterPartei), ktorá bola oficiálne rozpustená 11. novembra 1933, kedy bola zároveň zastavená činnosť Nemeckej nacionálnej strany. Samozrejme poslanci oboch strán boli zbavení mandátu. Zákon ďalej obsahoval množstvo iných obmedzení príslušníkov strany, ich činnosť bola zastavená. Napríklad mohol štátny policajný úrad nariadiť zabavovanie dopisov aj iných zásielok. Mohol nariadiť cenzúru telegramov príslušníkov strany

⁴⁰ Gronský J.: Komentované dokumenty k ústavným dejinám Československa I., Praha 2005, str. 229-236

a náležali mu aj mnohé ďalšie represívne opatrenia. Spomenuté obmedzenia platili aj pre spolky. V tejto dobe bola prijatá ďalšia rada zákonov, ktorých zmyslom bolo čo najviac obmedziť vplyv skupín, ktoré mali v úmysle postupne rozvracať republiku. Medzi ne patrí tzv. malý tlačový zákon z 10. júla 1933. Tento zákon obmedzil voľnú kolportáž tlače. Účinnosť zákona bola stanovená na dva roky ale nakoniec bola predĺžená do konca júna 1938. Spomeniem tiež prijatie zákona o ochrane cti z 28. júna 1933, ktorý „chránil“ pred ublížením na cti nadávkou, vyhrážkou alebo pred posmechom. Formulácia zákona umožňovala jeho použitie podľa potreby. Sankcie boli odstupňované a mohli viesť až k jednému roku v žalári, alebo mohli dosiahnuť peňažitú sankciu vo výške 10 000 Kč. Postihnutými nemuseli byť len fyzické osoby, ale i štátne orgány zákonodarné a výkonné, súdy i spolky. A navyše dôkazné bremeno niesol obžalovaný.⁴¹ Z tohto môžeme jasne usúdiť pre koho bol určený a proti komu smeroval.

Vývoj v nasledujúcich rokoch však nepriniesol odvrátenie kritickej situácie, hlavne čo sa vo vzťahu k menšinám týka. Zhoršenie došlo po veľkom volebnom úspechu Sudetonemeckej strany (SdP) v roku 1935, ktorá sa postupne nacizovala a zastupovala časť nemeckej menšiny. Republika sa dostala do zjavnej krízy a politici si uvedomili, že postavenie Nemcov v štáte sa musí zlepšiť. Bolo nutné hospodársky podporovať nemecké regióny a oslabiť tak nacistickú propagandu. V týchto rokoch vznikla celá rada zaujímavých koncepcií riešenia národnej otázky ale už nestihli byť zrealizované.⁴² Predstavitelia menšín tiež vyjadrovali svoje požiadavky, avšak nie za účelom riešenia problému, ale často za účelom zahnania do kúta, pretože boli len ťažko, ak nie vôbec zrealizovateľné. Jedným z takých bol návrh SdP, o zavedení kultúrno-personálnej autonómii, ktorý predložila v apríli 1936. Táto strana hlavne v roku 1937, keď bola plne podriadená

⁴¹ Kárník Z.: České země v éře první republiky(1918-1938), Díl druhý, Praha 2003, str. 138

⁴² Petráš R.: Menšiny v komunistickom Československu, Praha 2007, Eurolex Bohemia, str. 54

Hitlerovi, už nemala v úmysle hľadať kompromis, ale žiadala pripojenie Nemcami obývaných oblastí k Nemecku. Cieľom nacistov tak bolo ovládnutie českých zemí, pretože po odtrhnutí pohraničia by nebola republika obranyschopná. SdP preto predkladala stále radikálnejšie požiadavky, aby ich Praha nemohla plniť.

Nakoniec všetko dospelo k nechválne známemu Mníchovskému diktátu, kde mocnosti ustúpili Hitlerovi a odstúpili značné územia obývané Nemcami Nemecku. Toto prinieslo definitívny rozklad prvej republiky Československej. Zanedlho sa oddelilo Slovensko a pomaly sa blížilo obdobie útlaku a neslobody, ktoré skončilo až na konci druhej svetovej vojny. Počas okupácie sa však vzťah Čechov aj iných európskych národov k Nemcom rapídne zhoršil a táto situácia sa musela bezpodmienečne riešiť po vojne.

IV. Kapitola – Odsun obyvateľstva

Počas vojny mnohé štáty dospeli k názoru, „že medzivojnový systém ochrany menšín skôr podryval stabilitu štátov a mierové súžitie majorít jednotlivých zemí hlavne s nemeckou menšinou je ťažko možné“.⁴³ Preto boli menšiny po vojne považované za hrozbu jednoty a stability zemí a na ich právnu ochranu sa zabudlo. Stabilita povojnového Československa mala byť zaistená mimo iné zjednodušením národnostného zloženia. So súhlasom prakticky celej politickej reprezentácie bolo rozhodnuté zbaviť sa neslovanských menšín, Nemcov, ktorí tvorili pred vojnou takmer 30% obyvateľstva českých zemí, a Maďarov, ktorí na Slovensku tvorili viac než 17% celkového počtu obyvateľov.

Nemci a Maďari sa dostali po vojne v Československu do postavenia bezprávnej skupiny obyvateľstva. Ich majetok bol zabavený, konfiškovaná im bola aj pôda. Boli zbavení štátneho občianstva a tým aj akejkolvek právnej ochrany. Postup voči menšinám vyvolával kritickú reakciu zo strany západných spojencov. Nemeckú otázku vyriešila Postupimská konferencia, na ktorej bol schválený odsun Nemcov, ktorý mal prebiehať organizovane a pod dohľadom nezávislej medzinárodnej komisie. Tu sa však chcem zastaviť pri slove odsun. Slovo „odsun“ je vžitý termín a nezodpovedá ani anglickému a ani ruskému zneniu záverečnej správy o postupimskej konferencii. Z nej vyplýva, že termín odsun je v angličtine označený ako „transfer“ a v ruskom znení ako „peremeščeniije“ (tj. „presun“).

Tak sa skončilo obdobie tzv. divokého odsunu počas ktorého boli Nemci vyhánaní zo svojich domovov. Tento odsun mal charakter nenávistej pomsty, založenej na princípe kolektívnej viny.⁴⁴ Transfer nemeckého obyvateľstva sa teda uskutočnil ako akt medzinárodného

⁴³ Petráš R.: Menšiny v komunistickom Československu, Praha 2007, Eurolex Bohemia, str.56

⁴⁴ Gronský J.: Komentované dokumenty k ústavným dejinám Československa II., Praha 2006, str.100-102

práva. Do konca roku 1946 bolo vysídlených 2 256 000 Nemcov. V roku 1950 bolo v českých zemiach 1.8% nemeckých obyvateľov.

Odsun maďarskej menšiny podľa nemeckého vzoru Postupimská konferencia neschválila. Tá sa riešila vzájomnou dohodou medzi vládami oboch štátov. Nakoniec sa to vyriešilo výmenou obyvateľstva medzi Maďarskom a ČSR, presťahovaním maďarského obyvateľstva do Čiech a reslovakizáciou. Výmena obyvateľstva sa však uskutočnila vo veľmi obmedzenom rozsahu. Maďarskú menšinu, aj keď bola vystavená silnému slovakizačnému tlaku a opakovaným pokusom o presídlenie v rámci Československa, nestretol taký krutý osud ako nemeckú menšinu. V roku 1950 podľa oficiálnych štatistík bolo na Slovensku viac než 10% maďarského obyvateľstva.

V. Kapitola – Podkarpatská Rus

Kapitolu o Podkarpatskej Rusi o jej právnom postavení a jej vývoji som si nechal na záver práce. Podkarpatská Rus bola súčasťou Československa len počas trvania prvej republiky. Ako je známe, tak udalosti, či už tesne pred 2. svetovou vojnou (Mníchovský diktát, Viedenská arbitráž), alebo udalosti na konci vojny (úst. Zákon č. 2/1946 o Zakarpatskej Ukrajine), natrvalo oddelili územie Podkarpatskej Rusi od Československého štátu. V prvom rade by som sa chcel zmieniť o histórii pripojenia k Československu. Pripojenie Podkarpatskej Rusi k Československu bolo výsledkom dvoch prúdov, ktoré sa rozvíjali celkom nezávisle. Prvý prúd vznikol v Amerike a druhý prúd bol tvorený snahou samotných podkarpatských Rusínov oslobodiť sa z maďarského útlaku.

Práve v USA žila najpočetnejšia inteligencia Rusínov, ktorá vyzdvihla ideu svojbytnosti rodnej zeme. Rusínov viedol priebojný advokát Gregory Žatkovič. A práve po rokovaní Masaryka so Žatkovičom prijala rusínska národná rada 12. novembra 1918 program pripojenia k Československu na základe autonómie. Prebehol dokonca plebiscit, a to 20. decembra 1918, v ktorom 2/3 účastníkov vyjadrilo súhlas, že Podkarpatská Rus sa má ako autonómny štát federatívnym spôsobom pripojiť k Československej republike.

Situácia na samotnej Podkarpatskej Rusi bola omnoho zložitejšia. Snaha po oslobodení začína až po rozpade Rakúsko-Uhorska. Maďari sa snažili udržať si Podkarpatsko v rámci svojho štátu a to tak, že im sľubovali čo najširšiu autonómiu. Za Károlyiho vlády v Maďarsku bolo dokonca zriadené ministerstvo pre toto územie a menovaný guvernér. Ním sa stal Dr. A. Štefan. Sami Rusíni sa však začali organizovať a 8. novembra 1918 založili Národnú radu ruskú, ktorá neskôr presídlila do Prešova a do čela zvolila Antona Beskida. Táto rada schválila spojenie s ČSR. Ďalšia rada ktorá vznikla, bola Národná rada v Svaljave. Táto

bola v rozhodovaní neurčitá. Rada, ktorá vznikla v najvýchodnejšej Jasine, huculská, žiadala pripojenie k Ukrajine, ktorá sa v tej dobe formovala ako samostatný štát.⁴⁵ Bola aj najbojovnejšia a mala dokonca aj vlastné milície. Najvyššieho významu však nadobudla v tomto chaose národná rada založená v Užhorode, ktorej vládol predovšetkým Augustin Vološin, a bola to hlavne jeho zásluha, že ju doviedol k rozhodnutiu ostať s poskytnutou autonómiou v Maďarsku, ktorú som už spomenul vyššie.

Tri základné národné rady, teda prešovská (žiadala spojenie s ČSR), užhorodská (chcela ostať ako súčasť Maďarska) a huculská (žiadala pripojenie k Ukrajine), pracovali samostatne a prevažne proti sebe. Zjednotili sa 8. mája 1919, keď začal zasadať tzv. Centrálna národná rada. Zásluhu na zjednotení mali predovšetkým Dr. Žatkovič a Dr. Beskid. Táto rada prijala 16. mája rezolúciu, v ktorej žiadala zriadenie samostatného uhorsko-ruského štátu, ktorý by vstúpil do federácie s Československou republikou. Názov štátu mal byť napríklad Česko-slovensko-ruská republika. Túto federáciu si predstavovali ako veľmi voľnú.⁴⁶

Paralelne s týmito udalosťami však prebiehala parížska mierová konferencia, na ktorej už bolo prijaté rozhodnutie o pripojení Podkarpátia k ČSR. Toto rozhodnutie sa premietlo do štyroch článkov už niekoľkokrát spomínanej „menšinovej zmluvy“, ktorá bola definitívne prijatá 10. septembra 1919 v Saint-Germain-en-Laye. Najdôležitejší článok, ktorý vlastne stanovil organizáciu Podkarpatskej Rusi bol článok č.10 a ten znel: *„Československo sa zaväzuje že zriadi územie Rusínov juhokarpatských v hraniciach, určenými čelnými mocnosťami spojenými a združenými, v rámci štátu československého ako samosprávnou jednotku, ktorá bude vybavená najširšou samosprávou zlučiteľnou z jednotnosťou štátu československého“*. Opatrenia menšinovej zmluvy dotýkajúce sa Podkarpatskej Rusi, boli prevzaté väčšinou doslovne do

⁴⁵ Kárník Z.: *České země v éře první republiky (1918-1938)*, Díl druhý, Praha 2003, str.238

⁴⁶ Peška Z.: *Národní menšiny a Československo*, Bratislava 1932, str.207

Ústavy 1920. Ustanovenia o Podkarpatskej Rusi boli obsiahnuté v Hlave I. :

§ 3

(1) Území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou býti měněny jen ústavním zákonem (čl. 1. uvoz. zák.).

(2) Nedílnou součástí tohoto celku jest a to na základě dobrovolného připojení podle smlouvy mezi hlavními a přidruženými mocnostmi a Československou republikou v Saint Germain-en-Laye ze dne 10. září 1919 samosprávné území Podkarpatské Rusi, které bude vypraveno nejširší autonomií, slučitelnou s jednotností republiky Československé.

(3) Podkarpatská Rus má vlastní sněm, který si volí předsednictvo.

(4) Sněm Podkarpatské Rusi je příslušný usnášeti se o zákonech ve věcech jazykových, vyučovacích, náboženských, místní správy, jakož i v jiných věcech, které by naň přenesly zákony Československé republiky. Zákony usnesené sněmem Podkarpatské Rusi, projeví-li president republiky s nimi souhlas svým podpisem, vyhlášují se ve zvláštní sbírce a podepisuje je také guvernér.

(5) Podkarpatská Rus budiž v Národním shromáždění Československé republiky zastoupena přiměřeným počtem poslanců (senátorů) podle příslušných volebních řádů československých.

(6) V čele Podkarpatské Rusi je guvernér jmenovaný presidentem Československé republiky k návrhu vlády a odpovědný také sněmu Podkarpatské Rusi.

(7) Funkcionáři Podkarpatské Rusi budou podle možnosti vybíráni z jejího obyvatelstva.

(8) Podrobnosti, zvláště o právu voliti a o volitelnosti do sněmu, upravují zvláštní ustanovení.

(9) Zákon Národního shromáždění, který určí hranice Podkarpatské Rusi, tvoří součást ústavní listiny.

Keď sa pozrieme podrobnejšie na ustanovenia o sneme, tak tie sú doslovne prevzaté z menšinovej zmluvy. O zložení snemu sa nehovorí nič, je len stanovené že si volí predsedníctvo (§3 ost.3). Príslušnosť je stanovená tak, že v prvom rade sa uznáša o zákonoch vo veciach

jazykových, vyučovacích, náboženských, miestnej správy. V týchto veciach je pôsobnosť samostatná, to znamená, že uznesenia snemu v týchto veciach by mohli meniť i zákony schválené československým Národným zhromaždením. V druhej rade sa uznáva snem aj v iných veciach, ktoré by naňho preniesli zákony Československej republiky. Ale tu už nemôže uznesenie odporovať zákonu Národného zhromaždenia. Pravdepodobne toto malo byť užívané pre zákony všeobecne platné na území celej republiky, avšak k odlišným miestnym pomerom bolo vhodné umožniť zaviesť odchýlky. Ako som už spomenul, tieto ustanovenia boli prevzaté z menšinovej zmluvy. Avšak Ústavná listina ešte dodáva, že zákony uznesené snemom sa vyhlasujú, až keď s nimi prejaví súhlas prezident svojím podpisom (§3odst.4). Má teda absolútne veto voči zákonom tohoto snemu, naproti tomu voči zákonom československého parlamentu má len veto suspenzívne, čo vyplýva z ustanovení §47,48 Ústavy (*§ 47* *Prezident republiky má právo vrátiť s pripomínkami zákon usnesený Národním shromážděním do měsíce počítajíc ode dne, kdy usnesení Národního shromáždění bylo dodáno vládě. § 48 (1) Setrvají-li obě sněmovny při hlasování podle jmen na vráceném zákonu nadpoloviční většinou všech svých členů, zákon budiž vyhlášen. (2) Nebylo-li dosaženo takové souhlasné většiny v obou sněmovnách, zákon budiž vyhlášen, když se na něm při opětovném hlasování podle jmen usnesla sněmovna poslanecká většinou tří pětín všech svých členů. (3) Jde-li o zákon, k jehož přijetí je třeba vyšší přítomnosti členů a většiny zvláště vyznačené, je třeba, aby vrácený zákon byl přijat za této vyšší přítomnosti a vyznačenou většinou.*) Podľa §3odst.6 stojí v čele Podkarpatskej Rusi guvernér. Guvernér mal byť menovaný prezidentom republiky, ale to na návrh vlády. Ďalej je tiež zodpovedný snemu Podkarpatskej Rusi. Ustanovenie o funkcionároch bolo doslovne prevzaté z menšinovej zmluvy a je obsiahnuté v odst.7 daného paragrafu, a hovorí, že „funkcionári Podkarpatskej Rusi budú podľa možnosti vyberaní z miestneho obyvateľstva“.

Čo sa týka pomeru k republike, tak zastúpenie Podkarpatskej Rusi v Národnom zhromaždení bolo upravené v súlade s ustanoveniami menšinovej zmluvy. V Ústave sa to premietlo do §30dst.5, ktoré hovorí, že Podkarpatská Rus má byť zastúpená v Národnom zhromaždení primeraným počtom poslancov (senátorov). Toto bolo prevedené vo volebnom poriadku poslaneckej snemovni (zák. č. 123/1920 Sb.z. a n.), ktorý stanovil, že Podkarpatská Rus tvorí samostatný volebný okres a volí sa v ňom 9 poslancov. V prípade volieb do senátu to bolo stanovené naopak vo volebnom poriadku do senátu (zák. č. 124/1920 Sb.z. a n.), a to tak, že tiež tvorí Podkarpatská Rus jeden volebný okres a volí sa v ňom 5 senátorov. Toto zastúpenie však bolo neprimerané vzhľadom na ľudnosť Podkarpatskej Rusi. Podľa už spomenutého sčítania ľudu z roku 1921 (viz. Kapitola II/1), žilo na Podkarpatskej Rusi 597 872 obyvateľov, čo k celkovému počtu 13 374 000 na celom území republiky predstavuje 4,4%. Avšak počet zástupcov s snemovne mal byť 9 a to z celkového počtu 300 poslancov predstavuje len 3%. V senáte sa malo voliť 5 senátorov z Podkarpatskej Rusi, čo k celkovému počtu 150 senátorov predstavuje 3.3%.⁴⁷

Ako je známe, tak ústavná listina nebola čo sa týka organizácie Podkarpatskej Rusi prevedená. Prvým dokumentom, ktorým sa organizácia prevádzala bol tzv. Generálny štatút Podkarpatskej Rusi. Štatút bol prehlásením vlády o pripojení Podkarpatskej Rusi a stanovení st. germainskej zmluvy, a tiež bol dokumentom o organizácii a administrácii Podkarpatskej Rusi. Zriaďovalo sa ním dočasné direktorium autonómnej zeme. Generálny štatút bol schválený v ministerskej rade 7. novembra 1919 a vyhlásený 16. novembra. Organizácia bola všade výslovne označená za provizórnu. Kvôli kritickej situácii v Podkarpatskej Rusi bol ustanovený vrchným veliteľom francúzsky generál E. CH. Hennocque. V zemi nešlo len o chaos, ale aj organizovanú maďarskú špionáž, infiltráciu

⁴⁷ Peška Z.: Národní menšiny a Českoslovesnko, Bratislava 1932, str.210

bolševických militantov atď., nebolo ani mysliteľné, aby boli vypísané aspoň obecné voľby. So súhlasom Prahy bol zavedený výnimočný stav, ktorý fungoval ako vojenská diktatúra. Tento stav trval formálne do roku 1922, fakticky ale až do roku 1924. Nastali problémy aj s prvým guvernérom menovaným pre Podkarpatskú Rus a tým sa stal už spomínaný Žatkovič. Sťažoval sa, že ako guvernér nie je nadaný žiadnymi právomocami, čo viedlo nakoniec k jeho protestnému odchodu z funkcie guvernéra a jeho návratu späť do Ameriky.⁴⁸ Samozrejme mu tiež vadilo, že nebolo prevedená sľúbená autonómia.

Zmeny v organizácii Podkarpatskej Rusi nastali prijatím vládneho nariadenia č. 356 Sb.z. a n. z 26. apríla 1920 o zmene generálneho štatútu Podkarpatskej Rusi. Podľa nariadenia stál v čele Podkarpatskej Rusi guvernér, ktorého menoval na návrh vlády prezident. Vedľa neho bol zriadený úrad viceguvernéra, takisto menovaného uvedeným spôsobom. Funkciou viceguvernéra je byť zástupcom guvernéra a fakticky bol aj hlavou celého správneho aparátu v zemi. Naopak guvernér mal zastupovať Podkarpatskú Rus pri rokovaní s vládou, bol teda akýmsi vonkajším reprezentantom. Tiež mala byť zriadená zvláštna guberniálna rada, ktorá mala mať 14 členov, a mala byť náhradou za snem.⁴⁹ Tiež nebola nikdy zrealizovaná. Z toho vidíme, že z Ústavy 1920 bola časť zrealizovaná a to funkcia guvernéra, a časť týkajúca sa snemu zrealizovaná nebola.

V/1 Jazykové právo na Podkarpatskej Rusi

Jazyková otázka bola najprv riešená v generálnom štatúte. Uvádza že *„V školách ľudový jazyk bude jazykom vyučovacím, ako aj oficiálnym jazykom vôbec“*. To so sebou nieslo nutnosť organizovať rusínske školy, ktorých bolo žalostne málo. Prevalu mali jednoznačne

⁴⁸ Kárník Z.: České země v éře první republiky(1918-1938), Díl druhý, Praha 2003, str.243

⁴⁹ Peška Z.: Národní menšiny a Českoslovesnko, Bratislava 1932, str.210-218

maďarské školy. Rusínsky jazyk mal byť povinným vyučovacím jazykom v prvých triedach a mal postupovať do vyšších tried všetkých škôl. Ale školy menšinové maďarské sú chránené ako všetky menšiny v republike, menšinovým ustanovením mierovej konferencie a zákonmi a nariadeniami republiky.

Problematiku úradného styku štátnych orgánov so stranami upravuje jazykový zákon. Podľa ustanovení §6 tohto zákona (*Sněmu, jenž zřízen bude pro Podkarpatskou Rus, vyhraženo jest, aby upravil otázku jazykovou pro toto území způsobem slučitelným s jednotností státu československého (čl.10. smlouvy St. Germainské). Pokud tato úprava nebude provedena, budiž užití tohoto zákona, avšak s ohledem na zvláštní jazykové poměry v území.*), je definitívna úprava jazykového práva ponechaná snemu Podkarpatskej Rusi. Avšak ak snem nebude zriadený, čo sa vlastne aj stalo, platí pre toto územie všeobecný jazykový zákon, ale s prihliadnutím na zvláštne jazykové pomery na tomto území. Jazykové nariadenie upravilo pomery na Podkarpatskej Rusi tak, že sa vedľa štátneho oficiálneho československého jazyka zaviedlo oprávnenie užívať jazyk ruský a maloruský. V praxi to vyzeralo tak, že jazykom ruským (maloruským) je možné pri každom súde, úrade či orgáne v celej Podkarpatskej Rusi podávať podania, a v tomto jazyku mali byť tieto podania prejednané a vybavené. Tiež mali byť vedľa štátneho jazyka týmto jazykom označené úradné budovy a vydávané úradné vyhlášky. Ďalej všetky podania vykonané jazykom ruským (maloruským) musia byť u všetkých samosprávnych úradov a verejnoprávnych korporácií v Podkarpatskej Rusi prijímané za obdobných podmienok, platných pre jazyk štátny.⁵⁰

Z toho môžeme usudzovať, že postavenie ruského (maloruského) jazyka bolo na Podkarpatskej Rusi voči ostatným menšinovým jazykom postavením privilegovaným a blížilo sa k postaveniu štátneho, teda oficiálneho jazyka. Musíme mať však na pamäti, že všetky tieto

⁵⁰ Peška Z.: Národní menšiny a Českoslovesnko, Bratislava 1932, str.218

ustanovenia sú len výnimkami, ktoré platia na území Podkarpatskej Rusi práve pre jej zvláštnosť voči ostatným územiám republiky. Z toho vyplýva, že tieto výnimky neplatia na ostatných miestach republiky, kde tento ruský (maloruský) jazyk má postavenie, ako ktorýkoľvek iný menšinový jazyk. Tak isto to platí aj na území Podkarpatskej Rusi vo všetkých ostatných prípadoch, na ktoré sa nevzťahuje dané nariadenie. V tomto prípade musíme tento jazyk postaviť na úroveň ostatným menšinovým jazykom.

Záver

V tejto práci som sa snažil zachytiť postavenie národnostných menšín v prvej republike. Mojou snahou bolo pozrieť sa na danú problematiku obšírnejšie, teda aj z historického hľadiska, a to stručným rozborom právnych predpisov Rakúsko-Uhorska. V tomto období sa formovali prvé predstavy o spoločnom štáte Čechov a Slovákov. Vytvorenie spoločného štátu sa stalo skutočnosťou po prvej svetovej vojne, kde novo vzniknutý štát sa postavil k víťazným mocnostiam a diplomatickými jednaniami nakoniec dosiahol rozsiahle územné zisky. To však v sebe nieslo časovanú bombu v podobe území obývaných menšinami, hlavne nemeckými a maďarskými, ktoré sa však s tým, že sa odrazu ocitli v postavení menšín nevedeli zmieriť.

Napriek tomu sa nový štát budoval na demokratických zásadách a menšinám poskytoval dostatočnú právnu ochranu. Samozrejme to aj vyplývalo z medzinárodných záväzkov prijatých na mierových rokovaníach, kde víťazné mocnosti vnútili svojim spojencom menšinové zmluvy, ktoré zaisťovali určité práva príslušníkom menšín a dávali ich pod medzinárodný dohľad. Medzi najvýznamnejší záväzok patrila *„Zmluva medzi čelnými mocnosťami spojenými a združenými a Československom podpísaná v Saint-Germain-en-Laye dňa 10.septembra 1919“* tzv. menšinová zmluva, ktorou novo vznikajúci štát prevzal záväzok poskytovať menšinám minimálny štandard ochrany. Mnohé ustanovenia menšinovej zmluvy boli priamo prebraté do zákonov. Avšak nemôžeme povedať, že predpisy na ochranu menšín tvorili nejaký jednotný systém. Jednotné menšinové práva boli „roztrúsené“ po celom právnom poriadku.

Menšiny sa nemohli na svoje práva zakotvené v ústave a s ňou súvisiacich zákonoch nijak sťažovať. Ale menšiny sa so štátom zmierovali len veľmi pomaly, často zotrvali na demonštratívne negatívnej politike. To všetko neskôr vyústilo do výrazne ostrejšieho

postoja hlavne nemeckej menšiny posilneného nástupom nacistov v Nemecku k moci. Vláda začala prijímať nové opatrenia k zmiereniu napätia, ale nevedlo to k nijakému úspechu. Požiadavky sa stále viac a viac stupňovali. Všetko nakoniec vyústilo k zániku prvej republiky a výraznému okliešteniu územia.

Po vojne sa správne menšiny považovali za hrozbu jednoty a stability krajín a ich práva im boli na dlhú dobu odobraté. To však nemení nič na tvrdení, že Československo v období prvej republiky bolo štátom s najdemokratickejšou národnostnou politikou.

Zoznam použitej literatúry

- Kárník Z.** : *České země v éře první republiky (1918-1938)*
Díl první : *Vznik, budování a zlatá éra republiky(1918-1929)*, Praha 2003
- Kárník Z.** : *České země v éře první republiky (1918-1938)*
Díl druhý : *Československo a České země v krizi a ohrožení(1930-1935)*,
Praha 2003
- Kárník Z.** : *České země v éře první republiky (1918-1938)*
Díl třetí : *O přežití a o život (1936-1938)*, Praha 2003,
- Gronský J.** : *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.*,
Praha 2005
- Gronský J.** : *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.*,
Praha 2006
- Kural V.** : *Koflík místo společenství? Praha 1993,*
- Petráš R.** : *Menšiny v komunistickém Československu, Praha 2007,*
Eurolex Bohemia
- Sobota E.** : *Republika národní či národnostní?, Praha 1929*
- Kuklík J., Petráš R.** : *Nadnárodní integrace v Evropě*
- Petráš R.** : *Dizertačná práca „Právní postavení menšin v Československu“*
- Klimek A.** : *Jak se dělal mír roku 1919 :*
Československo na konferenci ve Versailles,
Praha 1989
- Peška Z.** : *Národnostní menšiny a Československu, , Bratislava 1932,*
- Malý K.** : *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Praha, Karolinum 2006,*
- Kolektiv autorov** : *Dějiny zemí koruny české II., Praha 2001,*